

Žiga Tekavec¹

WAS ARCHIVAL SCIENCE AN AUXILIARY HISTORICAL SCIENCE - OVERVIEW OF THE ANCIENT HISTORY OF ARCHIVE DEVELOPMENT

Abstract

Purpose: *The aim of this paper is to analyze the concept of archival science, which is often classified as an auxiliary historical science, while many scientists have justified archival studies as an independent, multidisciplinary science.*

Method: *Through a review of literature on ancient archives, the article answers the question of whether ancient archives were created to support historiography or were established independently.*

Results: *Chronological examination of the ancient history of archives shows that the first archives were established to assist the administration of the state and kept documentary evidence that had power in courts and international relations.*

Conclusion/Findings: *The first archives were not created with an aim to document history, but were in the function of a notary, as the archives also certified public documents and contracts and were often publicly available. Without public ancient archives and consistent downloading, storage and transcription of materials, today we would have much worse knowledge about humanity's past.*

Key words: *archival science, archivist, auxiliary historical sciences, ancient archives, history of archival science*

¹ Žiga Tekavec, university graduate in history, ziga.tekavec@almamater.si.

LA SCIENZA ARCHIVISTICA È UNA SCIENZA STORICA AUSILIARIA - PANORAMICA SULLA STORIA ANTICA DELLO SVILUPPO DEGLI ARCHIVI

ABSTRACT

Scopo: *Lo scopo di questo articolo è analizzare il concetto di scienza archivistica, che è spesso classificata come una scienza storica ausiliaria, mentre molti scienziati hanno giustificato gli studi archivistici come una scienza indipendente e multidisciplinare.*

Metodo: *Attraverso una revisione della letteratura sugli archivi antichi, l'articolo risponde alla domanda se gli archivi antichi siano stati creati per supportare la storiografia o siano stati istituiti in modo indipendente.*

Risultati: *L'esame cronologico della storia antica degli archivi mostra che i primi archivi furono istituiti per assistere l'amministrazione dello Stato e conservavano prove documentali che avevano valore nei tribunali e nelle relazioni internazionali.*

Conclusione: *I primi archivi non furono creati con lo scopo di documentare la storia, ma avevano la funzione di un notaio, poiché gli archivi certificavano anche documenti e contratti pubblici ed erano spesso accessibili al pubblico. Senza archivi pubblici antichi e un download, una conservazione e una trascrizione coerenti dei materiali, oggi avremmo una conoscenza molto peggiore del passato dell'umanità.*

Parole chiave: *scienza archivistica, archivista, scienze storiche ausiliarie, archivi antichi, storia della scienza archivistica*

ALI JE BILA ARHIVISTIKA POMOŽNA ZGODOVINSKA VEDA - PREGLED SKOZI ANTIČNO ZGODOVINO RAZVOJA ARHIVOV

Izvleček

Namen: Cilj prispevka je analizirati pomen arhivistike, ki se jo pogosto uvršča med pomožne zgodovinske vede, medtem, ko so mnogi znanstveniki arhivistiko utemeljili kot samostojno, multidisciplinarno znanost.

Metoda: Skozi pregled literature o antičnih arhivih članek odgovarja na vprašanje ali so bili antični arhivi ustvarjeni za podporo zgodovinopisju ali so bili vzpostavljeni neodvisno.

Rezultati: Kronološki pregled antične zgodovine arhivov kaže na to, da so se prvi arhivi ustanavljali kot pomoč administraciji države ter hranili dokazno gradivo, ki je imelo moč na sodiščih ter v mednarodnih odnosih.

Sklep/ugotovitve: Prvi arhivi niso nastali zaradi želje po zgodovinopisju, ampak so bili v funkciji notariata, saj so v arhivih tudi overili javne listine in pogodbe ter so bili pogosto javno dostopni. Brez javnih antičnih arhivov ter doslednega prevzemanja, hranjenja in prepisovanja gradiva, bi danes imeli veliko slabše vedenje o preteklosti človeštva.

Ključne besede: arhivistika, arhivist, pomožne zgodovinske vede, antični arhivi, zgodovina arhivistike

1 UVOD

Ko vtipkamo v internetni iskalnik pojem arhivistika, nam ta pove, da je arhivistika pomožna zgodovinska veda (Arhivistika, 2022). Ko prebiramo knjige in učbenike nam povedo, da je mesto arhivistike med pomožnimi zgodovinskimi vedami, ki so sicer samostojne in tudi niso nujno zgolj zgodovinske vede. Temeljna dela o arhivistiki, kot je knjiga *Arhivistika*, ki ga je izdalo Arhivsko društvo Slovenije, nam pove, da je arhivistika v interesu zgodovinopisja (Vilfan & Žontar, 1973, 16–21). Če bi sklepali po tej trditvi bi pomislili, da se je v preteklosti najprej razvilo preučevanje zgodovine in so se šele nato kasneje ustanavljali arhivi, ki so sprejemali in hranili določeno gradivo.

V članku se z metodo pregleda literature povzame dokaze o obstoju arhivov in njihovem gradivu v antiki ter s tem raziskuje vprašanje ali se je arhivistika, kot veda razvila v 20. stoletju, pred tem pa bila tretirana kot pomožna zgodovinska veda oz. se v starejših obdobjih arhivistike ne dojema kot vede oziroma znanosti. Za arhive v dobi starega veka je značilno, da so hranili informacije, ki so bile zapisane na medijih kot so glinene tablice, lončene posode, voščene tablice, papirus ter pergament (Smole, 1976). Tudi zgodovino so v preteklosti dojemali kot pripoved oz. literaturo in ne kot znanost. Zgodovino so pisali v obliki kronik predvsem po pripovedih o zanimivih dogodkih ter spoznanju vrednosti podatkov iz že obstoječih zapisov. Pisci preteklosti pa so se ukvarjali predvsem z vladarji, politiko in bitkami v preteklosti, pri tem pa so podatke črpali iz starih pripovednih virov (Žontar, 1984). Zato se tu postavi vprašanje ali je arhivistika kot dejavnost obstajala že prej ter ali je za pomnjenje preteklosti s svojimi ugotovitvami zaslužna zgolj zgodovina ali tudi arhivistika? Rimski zgodovinar Tacit brez arhivov ter takratnih arhivistov ne bi mogel dostopati do podatkov, ki jih je zapisal o zgodovini Germanov.

Vede ko so diplomatika, paleografija, heraldika, gerontologija, zgodovina administracije itd., se lahko štejejo za pomožne zgodovinske vede (Ryantová, 2017). Znanje iz teh ved pripomore k razumevanju in prebiranju določenih predmetov, listin in podob iz preteklosti, nikakor pa se z omenjenimi vedami ne pridobi znanja kako pravilno hraniti dokumente, da bo prebiranje na voljo trajno v obliki originala naslednjim generacijam (Klasinc, 2011). To znanje se pridobi na študijskih smereh iz arhivistike, zato je arhivske znanosti ne moremo označiti kot po-

možne zgodovinske dejavnosti, temveč kot samostojno, multidisciplinarno vedo (Thomassen, 1999). Arhivistiko se je do konca 20. stoletja dojemalo kot pomožno zgodovinsko vedo. Zaradi hitrega družbenega razvoja, razvoja tehnologije in potreb družbe po ohranjanju informacij ter novih pravnih zahtev se je arhivistika začela razvijati v samostojno vedo ter postala samostojna humanistična veda kot so bibliotekarstvo, dokumentalistika ter informatika (Bizjak, 2007).

2 PRAZGODOVINA IN MEZOPOTAMIJA

Človek je že v prazgodovini upodabljal različne simbole in znake, kar kaže na to, da je želel pustiti neko sled ali pa ohraniti informacije za kasnejše rodove. Primere najdenih simbolov, znakov in slik najdemo v votlinah današnje Francije (Lascaux), Španije (Altamira), Italije. (Klasinc, 2020).

Prvi arhivi so se začeli razvijati v dobi starega veka. Ti so se pojavili v t.i. zibelki civilizacije - Mezopotamiji in se naprej razvijali v antičnem Egiptu, v kretski in mikenski kulturi, skozi klasično Grčijo ter za časa rimske republikanske dobe vse do dobe rimskega principata. Javni arhivi antičnega tipa so se ohranili še v srednjem veku v mediteranskih srednjeveških državah zlasti na področju civilnega sodstva. V zgodnjem srednjem veku se je pojavil tudi arhiv zaprtega tipa, ki je služil le vladarju in njegovim interesom. V teh se je hranilo dokazno gradivo, ki je dokazovalo vladarske pravice, to je bilo v obliki zaključnih dokumentov oz. listin (Smole, 1976).

Potrebno je razlikovati področje zgodovine arhivov ter področje zgodovine arhivske prakse, čeprav se ti dve področji dopolnjujeta. Zgodovina arhivov proučuje nastanek in razvoj oz. pregled razvoja arhivov v preteklosti. Zgodovina arhivske prakse pa preučuje zgodovino dokumentov, torej raziskovanje razvoja medijev na katere se je pisalo ter hkrati tudi njihovo tipologijo in klasifikacijo dokumentov (Delsalle, 2017).

V Mezopotamiji v kraju Ebla so med izkopavanji našli 17.000 glinenih tablic in njihovih delcev iz 2300 pr. n. št. Kljub temu, da se je arhiv podrl, saj je padel eno nadstropje nižje, se je ugotovilo, da so bile glinene plošče urejene po točno določenem redu. Pomembnost pomena vsebine arhiva pa se kaže s tem, da je bil povezan s prostorom, kjer je kralj sprejemal svoje goste na avdienci.

Tablice so bile postavljene pokonci na policah ena pred drugo ter naslonjene ob steno. Vsebina tablic je zadevala davke, podatke, ki so se nanašali na agrikulturo in na hrambo živil ter nekaj kraljevih dekretov.

V arhivu iz 12. stoletja pr. n. št. v mezopotamskem mestu Ugarit se je med izkopavanji našlo dokumente, kjer je jasno berljiva korespondenca z egipčanskimi faraoni, pogodbe, finančne ter ekonomske dokumente. Raziskovalci so opazili tudi, da so bili dokumenti shranjeni po segmentih, torej finančne zadeve so bile ločene od diplomatskih, kar bi lahko danes označili kot posamezno arhivsko zbirko.

V veliki večini so obstajali t.i. administrativni arhivi, kjer se je hranilo tekoče državne zadeve. Lahko bi rekli, da so se takratni arhivisti, zavedali pomena pravilne hrambe dokumentov, saj so se trudili dokumente primerno zaščititi in očitno so se zavedali tudi, da imajo dokumenti izjemen pomen, kar se tiče dokazne in inteligenčne vrednosti ter tudi zgodovinske pripovedi.

Ostanke arhivov najdemo tudi na otoku Kreta iz časa Minojske kulture, kjer so v dobi palač, hranili dokumentacijo v za to namenjenih prostorih - arhivih. Te najdemo v mestih Fajstos, Zakros in Knossos ter v Malii. V kraju Knossos so bili dokumenti najdeni v osmih različnih sobah, kjer se je v posamezni sobi hranilo določeno temo dokumentacije.

3 FARAONSKI EGIPT

V faraonskem Egiptu se je pisava začela hitro razvijati, za starodavne zapise je značilna upodobitev pisarjev, kot figur oblasti in izvajanja nadzora. Kot medij za pisanje se je vedno bolj uveljavljal papirus, vendar so vseeno uporabljali tudi glinene tablice ter usnje in lesene tablice. Ker je papirus rastlinskega izvora (papirusovo trsje) je žal velik del zapisov na papirusu uničen ali izgubljen, saj je za papirus značilno, da je podvržen raznim bakterijam ter plesni, ki papirus uniči. Žal ni trdnih dokazov, da so v faraonskem Egiptu imeli arhive, odkrite pa so bile posamezne lesene škatle, ki so omogočale hrambo papirusa. Prav tako, ni dokazov o gradnji arhivov oz. prostorov, kjer bi se dolgoročno hranila dokumentacija. Najdenih je bilo nekaj dokumentov v templjih, kjer je opisano vsakodnevno življenje. Na krajih, kjer so bila gradbišča za grobnice so bile najdene lončene posode ter kamni iz srebra, kjer so se ohranili zapisi, ki spominjajo na današnje delovodnike ter administrativni zapisi o delovnem dnevu,

delovni sezname, izračuni za izdajo obrokov hrane ter računi. Najdeni so bili tudi dokazi o lastništvu zemljišč ter odmere prihodkov od zemljišča v obliki glinenih tablic v prostorih guvernerjev.

V faraonskem Egiptu so za državne zadeve skrbeli nadzorniki pisarjev t.i. pomočniki vezirjev, ki so delovali kot nekakšni državni arhivisti. Te podatke se najde na stenah grobnic, ki so ohranjene. Grobnice so iz časa 19. dinastije, ki je trajala od 2700 - 2300 pr. n .št. Lahko bi rekli, da je to prva omemba poklica arhivarja, kjer je podrobno opisano tudi, da so bili kot pomočniki vizirja odgovorni za to, da so sestavljali zemljiške knjige.

4 ANTIČNA GRČIJA

Antični Grki (Heleni) sicer pisave niso odkrili temveč so jo preoblikovali na bazi abecede. Zapisovali so nekakšen kolektivni spomin (*memnom*), zaradi, katerega je danes veliko znanega o antičnih Grkih. Zaradi barbarskih vpadov ter naravnih katastrof sta počasi zamrli minojska ter mikenska kultura, vendar se je grška kultura ohranjala zaradi preseljevanja različnih ljudstev, tako Dorcev kot Joncev, ki so se preseljevali na Peloponez ali pa iz Peloponeza na otoke v Egejskem morju. Ta ljudstva so se počasi ustalila in zaradi geografskih značilnosti ter varnosti ustvarjala majhne države imenovane polis. Polisi so postale majhne samostojne države in so pripeljale do novih oblik civilnega življenja ter politične oblasti, kjer je veliko vlogo dobila tudi hramba dokumentov.

V Atenah v času 6. stol. pr. n. št. so bili arhivisti poimenovalni *grammateis* - uradniki, ki so služili kot tajniki mestnih oblastnikov in so vodili dokumentacijo pri opravljanju njihovih funkcij. V 7. stol. pr. n . št. so pomembne odločitve in zakone objavljali v velikem obsegu na lesenih tablicah, v 5 . stol. pr. n . št. pa so jih začeli objavljati na kamnih. Obseg najdenih dokumentov je bil povezan s stopnjo demokratičnosti takratne vladavine. Namreč v demokratičnih mestih, kot so bile Atene, je bilo takšnih dokumentov najdenih veliko, medtem, ko je bilo v mestih, kot so bile Tebe ali Korint, kjer je bila oblika vladavine v tem obdobju oligarhija, takšnih dokumentov najdenih v manjšem številu. V polisih so bili arhivi različni in so služili različnim ustanovam. Tako je osrednji svet mestnega polisa imel svoj arhiv ter ostale mestne oblasti prav tako. V osrednjem skladišču so hranili tudi notarske listine, ta prostor, so imenovali *archeion*. Z besedo *archeion*

so prostore, kjer so se hranili dokumenti, imenovali v dvajsetih polisih, medtem ko so se drugje ti prostori imenovali: *demosion*, *grammata*, *grammateion*, *grammatophylakon*, *chereophylakoin*, *syngraphphylahion*. Ne glede na poimenovanje skladišča dokumentov je bil njihov namen v vsakem polisu enak, torej, da zagotavlja varno hrambo privatnih dokumentov (rojstni dokumenti, oporoke, kupoprodajne pogodbe...), kakor tudi javnih dokumentov (Rhodes, 2001). Po tem so se grški arhivi razlikovali od takratnih arhivov v Perziji, kjer se takšne vrste dokumentov ni hranilo. Iz dobe Ahamedinjskega perzijskega imperija, iz palače Perzepolisa, obstajajo ohranjene tablice o fortifikaciji ter tablice o zakladnici iz 492–459 pr. n. št., iz časa vladanja Dareja I. ter Kserksesa.

Grški arhivarji so delovali tudi kot notarji, saj so tudi overjali listine. Ko so kvalificirani tajniki mestne oblasti v Atenah (imenovani *grammateus*), pod nadzorom sopodpisnika (priče), podpisali dokumente, so ti dokumenti bili poslani v njihove arhive, kjer so hranili uradne, javne ter tudi zasebne dokumente. Ko je po pravnem postopku določen dokument postal javen, so tega premestili v javni arhiv (*demosia grammata*). Antični Grki so se zavedali pomena hrambe dokumentov in so vedeli, da določeni mediji zagotavljajo daljšo hrambo dokumentov, zato so zelo pomembne dokumente prepisali in izklesali v kamen, vendar je bilo to zelo drago. To je veljalo predvsem za zakone, ker so želeli, da zakoni ostanejo berljivi dalj časa ter za več rodov. Primer izklesanega zakona je Goritski zakonik iz Krete, kjer so zakonik okoli leta 450 pr. n. št., vklesali v marmorne plošče ter jih namestili na notranji del mestnega obzidja.

Med leti 390 in 370 pr. n. št. so se mestni arhivi pojavili tudi v templju (*metroon*), kateri je bil namenjen kot javni arhiv, imel je nalogo dolgoročne hrambe in je gradivo bilo dostopno ljudem. To je prvi arhiv katerega namen je bil tudi za študijske namene, torej se gradiva ni hranilo zgolj za administrativne namene oz. kot gradivo namenjeno upravnemu postopku, temveč je bilo gradivo kot trajno gradivo, ki je imelo velik pomen za grško kulturo.

Za časa grškega osvajanja širnega perzijskega imperija, katerega je osvojil Aleksander Veliki je bil perzijski prostor podvržen helenizaciji, kot rezultat tega pa je bila mešanica grško-perzijskega tehničnega znanja ter prevlada grške administracije na perzijskih tleh. V času osvajanja perzijskega imperija je Aleksander Veliki upravljal svoj imperij na daljavo s pomočjo dobro organizirane uradne pošte, ki je bila name-

njena le za pošiljanje uradnih dokumentov. S seboj je Aleksander Veliki vozil tudi svoj osebni arhiv, kateri je bil poškodovan, ko se je v šotoru njegovega poveljnika, kjer se je hranila dokumentacija, vnel požar. Aleksander Veliki je ukazal, da se dokumente, predvsem dnevnike, obnovi s pomočjo ostankov ter kopij dokumentov njegovih poveljnikov, ki so v svojih spisih premlevali tudi neenotnost v vojski zaradi izmučenosti ter domotožje vojakov zaradi oddaljenosti od domače Makedonije. To dejanje lahko razumemo kot prvo restavracijo uničenega arhiva v zgodovini, kar tudi poudari pomen ohranjanja in pravilne hrambe pomembnih dokumentov.

Babilon je takrat postal novo središče Aleksandra Velikega ter glavno mesto perzijskega kraljestva, v njem pa so vzpostavili tudi sedež arhivov kraljestva. V arhivih so hranili dekrete in ukaze Aleksandra Velikega, pisemsko korespondenco, poročila iz terena kraljestva, katera so pridobila na pomenu po smrti Aleksandra Velikega leta 323 pr. n. št., ko so si oblast razdelili njegovi nasledniki poimenovani *diadohi*. Obdobje diadohov je tudi obdobje vojn in upravno-administrativnih sprememb, saj se je imperij razdelil na Egipt, Sirijo ter Makedonijo. Upravo teh so si razdelili Aleksandrovi poveljniki, ki so upravljali razdeljene dele prejšnjega grško-perzijskega imperija.

5 GRŠKO-RIMSKI EGIPT

V grško-rimskem Egiptu so se arhivi razvijali z prihodom Ptolemaja I. (eden od diadohov, ki so si razdelili cesarstvo Aleksandra Velikega) oz. prihodom dinastije Ptolomajcev na oblast v Egiptu. Ptolemajsko obdobje je trajalo 275 let, v tem času je prišlo do stroge centralizacije uprave države, kjer se je v arhivih kopičila velika količina gradiva, saj se je spremenila tudi fiskalna politika države, hkrati pa se je z dekreti omogočilo lažji dostop do arhivov.

Z Ptolemajsko dinastijo je v Egipt prišlo veliko število grških priseljencev, ki so s svojim tehničnim in praktičnim znanjem spremenili državno upravo in egipčansko državno področje birokratizirali z uvajanjem administracije, ki je bila popolnoma podrejena ptolemajski dinastiji. To pa pomeni, da se je povečala t.i. papirusologija in je s tem je prišlo do povečane proizvodnje in uporabe papirusa v vsakdanjem življenju.

Ker je večji del gradiva moral tudi v hrambo, so se arhivi hitro soočili z pomanjkanjem prostora za zagotavljanje primerne hrambe množičnega kopičenja

gradiva, tako so pisarji pogosto brisali ali rezali tekste iz obstoječih zlatih papirusovih zvitkov in spajali skupaj z zvitki nove tekste. Obstajala je pisarna imenovana *hypomnematographeion*, katera je bila odgovorna za ohranjanje dnevnih knjig poimenovanih *commentarii*, druga pisarna imenovana *epistolographeion*, pa je bila zadolžena za hrambo korespondence ministra. Rimljani, ki so zavzeli Egipt so v grško-rimskem Egiptu še izpopolnili delovanje arhivov, kjer so v pisarnah perfekta morali sestaviti v en skupen dokument: vsa pisma, dnevne knjige, transakcije in izvlečke. Dnevne knjige (*commentarii*) niso bili mišljeni zgolj kot dokumenti, ki se so se hranili za potrebe poslovanja perfekta, vendar so bile namenjene ohranjanju za kasnejše rodove in so jih selili v državne arhive, kateri so bili namenjeni javni uporabi (Posner, 1972).

6 RIMSKA REPUBLIKA

V dobi rimske republike, ko se je povečala fiskalna politika države zaradi vse večjega ozemlja, je arhiv deloval v arhivski praksi, kot del infrastrukture nastajajoče nacije, zato je domoval v državni zakladnici imenovani *aearium*. Aearium je kot del zakladnice domoval pri Saturnovem templju. Tukaj se je hranilo tako finančno kot ne-finančno dokumentacijo, ki se je sčasoma združila z dokumentacijo questorjev (finančnih uradnikov, ki so skrbeli za Aerarij), ter kasneje tudi z dokumentacijo rimskih senatorjev. Z združevanjem dokumentacije je rimski arhiv postajal vse bolj pomembna ustanova, ki je v sodelovanju s templjem Ninf, kjer se je hranilo dokumentacijo, ki je zadevala popis prebivalstva in s tem nudil podporo pri davčni politiki. Kljub združevanju različne dokumentacije, arhiv, kot del državne zakladnice, še vedno ni bil samostojna ustanova.

Požar na kapitolovem griču leta 83 pr. n. št., je uničil večji del Jupitrovega ter Saturnovega templja, zaradi česar je bila potrebna obnova templjev, ter dela rimskega foruma, vsekakor je to pa je lahko vplivalo na Aearium, saj je rimski senat z resolucijo, sklenil, da se zagotovi ločena zgradba državnega arhiva. Po požaru in sklepu senata so se na rimskem forumu začela obnovitvena dela, ki so popolnoma spremenila podobo osrednjega dela mesta Rima. Z veliko stavbo imenovano *tabularuim* se je zapolnil prostor med dvema mestnima hriboma ter z arkadami združila povezavo med hriboma. Stavba nad tabularijem na desni strani je bila kovnica denarja, na levi strani nad tabularijem pa je bil Jupitrov tempelj. Tokrat

se je stavba tabularija, delila na zakladnico ter državni arhiv. Stene hodnikov, dela stavbe, kjer se je hranila dokumentacija, so bile obložene s poroznim vulkanskim kamnom, ki je takrat veljal za standard, ki zagotavlja požarno varnost.

V to ustanovo se je odlagalo podpisane dokumente, zakone in dekrete, na ta način pa se je zagotovila tudi varnost pred ponarejanjem listin hkrati pa se je zagotavljalo tudi dokumente kot dokazno gradivo v pravnih postopkih za zagovarjanje pred sodišči (Delsalle, 2017).

Arhiv je vseboval izvode zakonov (*senatus consulta*), (ki niso bili veljavni, dokler niso bili ustrezno deponirani ter javni. To morda morda lahko enačimo z današnjim uradnim listom. Javne pogodbe, zapisi uradnih priseg, sezname javnih dolžnikov in knjige rimskih rojstev ter osvobojenecv so bile prav tako del gradiva tabularija. V arhivih so se hranili tudi anali (*annales*), to so bile letne kronike, ki so jih zapisovali glavni svečeniki t.i. pontifex maximus (Culham, 1989).

Obstoj rimskega arhiva poimenovanega *tabularium* v dobi rimske republike, ni bil potrjen zgolj iz arheoloških najdb, temveč tudi iz dokumentov oz. zapisov, kar postavi večjo težo v zgodovini arhivistike, saj na ta način izvemo več o rimskih arhivih. Cicero v enem svojih govorov opisuje rimske arhive, kot institucije javnega spomina, medtem, ko skozi literaturo spoznamo iz del senatorja Kata mlajšega za obstoj arhiva. Napis vklesan na kamnu ob tabulariju pa postavi dodatno težo kot arheološki dokaz, o rimskem tabulariju, saj omenja senatorja Kata kot ustanovitelja tabularija, ki je bil zadolžen za njegovo izgradnjo.

Prek zapisov, ugotovimo tudi uporabniško izkušnjo s strani uporabnika. Že Kato mlajši ter kasneje slavna politika, pisca in zgodovinarja Tacit in Svetonij, iz časa rimskega principata pišeta tudi o tem, kako težko je bilo priti do gradiva v času njunega raziskovanja zgodovine. Njuno opisovanje stanja rimskega arhiva po vsej verjetnosti ni bilo pretirano, saj so gradivo upravljali kvestorji - *quaestores*, ki so bili voljeni vsako leto. Kvestorji pa so bili nadrejeni aparitorijem - *apparitores*, ki so bili javni uslužbenci vezani na enoletni mandat svojih nadrejenih. V tabulariju so delovali tudi librariji - *librarius*, katerih naloga je bila zgolj prepisovanje tekstov in jih zlagati skupaj v knjigo. Torej so v stavbi delovali trije različni poklici: zakladniki, arhivarji ter pisarji. Kakšna je bila povezava med njimi žal ni znano.

Tabularij je bil odprt za raziskave za usposobljene osebe. Tako vemo, da je Kato mlajši za plačilo petih talentov uspel dobiti tabelo javnih prihodkov in izdatkov od

časa Luciusa Corneliusa Sulle pa vse do časa, ko je funkcijo quaestorja (quaestor - rimski uradnik zadolžen za nadzor nad financami), prevzel sam Kato mlajši.

Plebejci - običajno ljudstvo so uporabljal še en arhiv, arhiv v Cererinem templju, cenzorske zapise so odnesli v tempelj nimf in Atrium Libertatis, podatki so tudi o zasebnih arhivih, npr. nekdanjih uradnikov. Bronaste tablice z zakoni, ko so bile vidne na Kapitolu, so bili javni referenčni vir (Thomas, 2016).

Delovanje rimskih arhivov v času principata se je drastično spremenilo, saj se je spremenil tudi način delovanja države. Politična moč se je preselila iz senata v imperialno oz. cesarsko palačo na palatinu. S tem pa je Tabularium pravzaprav izgubil značaj centralnega državnega arhiva, kot prostora kjer se trajno hranijo gradiva najpomembnejših rimskih političnih teles, ki ga je pridobil v času republike. V času republike je senat sprejemal zakone, ki so bili odraz volje ljudstva in v tabulariju je bilo gradivo senata najobširnejše ter najpomembnejše.

Z jemanjem moči senatu, kot zakonodajnemu telesu države je senat v času principata postal družbeno telo, ki je zgolj potrjeval zakone, kateri so odražali voljo cesarja, lahko bi rekli da je senat postal urad, ki je publiciral cesarjeve ukaze.

Kar se tiče ljudi ki so delali v arhivu pa se je zgodila sprememba glede vprašanja ureditve dela v državni zakladnici, kjer so se v času principata bolj jasno ločilo, na tiste, ki so delali v državni zakladnici ter na tiste, ki so delali z gradivom. Tako se je mestne kvestorje razrešilo odgovornosti za mestno zakladnico in se je njihovo dolžnost omejilo na del stavbe, ki je predstavljal arhiv.

Čeprav so imeli kvestorji (*quaestores*) zdaj nadzor izključno nad Tabularijem - arhivom, so bile razmere v arhivu neustrezne, zato je cesar Tiberij imenoval tri kuratorje (*curatores tabularum publicarum*) v arhiv, ki so morali priskrbeti manjkajoče dokumente in restavrirati tiste, ki so bili poškodovani. V tem času je nastal tudi posebni arhiv v cesarski palači, ki bi ga lahko razumeli kot osebni arhiv cesarja. Danes bi ta arhiv, lahko enačili z arhivom predsednika države, v državah ki imajo predsedniški sistem oblasti.

7 RIMSKO CESARSTVO

Pod cesarstvom se gradivo vedno bolj osredotoča na cesarjeve arhivske zapise, imenovane *tabularium principis*. Cesarjevi komentarji (*commentarii principis*)

so vključevali cesarske edikte in pisma (komentarje, ki beležijo podelitev rimskega državljanstva (zapisano v tabuli Banasitana), kar je uvedel Avgust.

Vso gradivo cesarja danes lahko razumemo kot en fond, takrat se je to gradivo imenovalo cesarjev arhiv (*tabularium Caesaris*). Vso to gradivo je bilo namenjeno predvsem trenutnemu cesarju ter naslednikom na mestu cesarja, da so lahko pravno dokazovali pravico do političnega mesta ter naslova. Morda najpomembnejši del tega gradiva so bile oporoke, sklenjene ob smrti ter tudi pogodbe posinovljenca, ker so cesarji z pogodbo vzeli za sina sposobne ljudi v državni upravi in na ta način zagotovili nadaljnji prevzem cesarskega mesta in s tem nadaljevanje rimskega cesarstva.

Zgodovinar Svetonij piše o tem, da so bili dokumenti cesarja Tiberija na voljo kasnejšemu cesarju Domicijanu, torej so obstajali dokumenti, ki so jih lahko brali novi rimski cesarji in na ta način lahko domnevamo, da so bili arhivi ob smrti starega cesarja na voljo novemu cesarju ter tudi kasnejšim cesarjem.

Kasneje za časa cesarja Hadrijana in cesarja Dioklecijana se je formiral tudi urad za pošto oz pisma, za potrebe cesarja, saj so se cesarji selili iz Rima in so imeli so-cesarje. Za časa cesarja Hadriana se je poštni urad razdelil na del, ki je vseboval pisma napisana v grščini ter pisma napisana v latinščini. V teh časih se je uporabljalo tudi skrinje (*scrinia*) - lesene škatle, ki so vsebovale nekakšne knjige oz. dokumente v obliki papirusa, ki so bili zlepljeni skupaj. Skrinje so uporabljali predvsem kot način hrambe dokumentov na terenu, torej, ko so bili cesarji na poti v province.

Arhivi v provincialnih mestih so se imenovali tabularji (*tabularia*), po voščeni tablicah, ki so jih Rimljani uporabljali na terenu, kamor so zapisovali podatke z pisalom (*stylus*), zadeve, ki so bile pomembne so nato odnesli v tabularije, kjer so pisarji prepisali tekste na papirus in zapise predali v prostore, kjer se je hranilo gradivo (Visočnik, 2019).

Po propadu rimskega cesarstva, plenjenju barbarskih narodov določena masa gradiva propada in uničuje. Vseeno pa se določen del arhivov, dobro ohranil, predvsem v t.i. lateranskih - torej cerkvenih arhivih. Papeški arhiv v Rimu je v 7. stol .n. št. je izpričan, kot arhiv, ki je delno prevzel rimske vzorce arhivistike (Košir 2002).

Sprva so gradivo hranili v kripti cerkve sv. Petra, kar pomeni da prostorsko arhiv ni bil povezan z papeško pisarno (Smole, 1976).

8 ZAKLJUČEK

Pregled razvoja arhivov skozi stari vek kaže na določeno mero razumevanja pomena ohranjanja listin, ki so bile za ljudi pomembne saj so tudi na ta način lahko dokazovali lastništvo, pravice, privilegije... Vse kaže na to, da se je človek zavedal pomena ohranjanja podatkov tako za tekoče zadeve, npr. za dokazno gradivo, kakor tudi za hrambo gradiva za kasnejše generacije. Ljudje so se zavedali pomena izgube neke listine in so se trudili vzpostaviti standarde, ki bi zaščitili arhivsko gradivo pred različnimi zunanjimi vplivi. Pri izgradnji arhivskih stavb so želeli zagotoviti čim boljšo zaščito pred požari, poplavami, krajami, načrtnimi uničenji, itd.

Pregled skozi zgodovino arhivistike kaže na to, da arhivistika ni delovala kot pomožna zgodovinska veda, saj sprva arhivsko gradivo ni bilo namenjeno raziskovanju zgodovinarjev, kot piscem o preteklosti, vendar so arhivi služili predvsem kot ustanove, kjer se je shranjevalo dokazno gradivo, hkrati pa so bili sestavni del administracije države.

Vzpostavljanje arhivov pomeni pomemben premik v zgodovini človeštva saj, če se človek, kot arhivist, ne bi ukvarjal z arhivi in ohranjanjem dokumentacije, danes ljudje ne bi imeli dovolj znanja in tok zgodovine bi bil verjetno drugačen. Brez pojava arhivov se po svetu ne bi širilo znanje, saj je prepisovanje antičnih tekstov bistveno prispevalo k širjenju znanosti. Lahko govorimo o začetkih razmišljanja, da se skozi arhivske dokumente lahko preučuje zgodovino. Zato se današnji arhivisti ter ostali znanstveniki, ki se ukvarjajo z arhivsko teorijo in prakso morajo zavedati zgodovine arhivske dejavnosti, saj na ta način lahko razumejo razvoj arhivske dejavnosti, hkrati pa zgleda iz preteklosti lahko uporabijo tudi v novodobni arhivistiki.

SEZNAM LITERATURE

- Arhivistika. (2022). Pridobljeno na <https://sl.wikipedia.org/wiki/Arhivistika> (dostop 6.3.2024).
- Bizjak, Ž (2007). Smeri razvoja sodobne arhivistike. V N. Budna Kodrič (ur.), *Arhivistika, zgodovina, pravo: Vilfanov Spominski zbornik* (str. 113-118). Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana.
- Culham, P. (1989). Archives and alternatives in Republican rome. *Classical Philology*, 84(2), 100–115.

- Delsalle, P. (2017). *A history of archival practice*. Routledge.
- Klasinc, P. P. (2019). Arhivska znanost in odzivi na družbene spremembe v arhivski teoriji in praksi - danes. *Atlanti*, 29(1), 8–16.
- Klasinc, P. P. (2020). Preko nekaterih obdobj arhivistike do ustanovitve inštituta in revije *Atlanti* vse do današnjih dni. *Atlanti*, 30(1), 29–33.
- Klasinc, P. P. (2011). Študij arhivistike kot znanstvene vede. V s. Tovšak (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja : 10. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih od 6.-8. april 2011* (str. 73–82). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.
- Košir, M. (2002). Arhivistika - pot do samostojne znanstvene discipline. *Arhivi*, 25(1), 295–301.
- Posner, E. (1972). *Archives in the ancient world*. Harvard University Press.
- Rhodes, P. J. (2001). Public Documents in the Greek States: Archives and Inscriptions Part II. *Greece and Rome*, 48(2), 136–153. Pridobljeno na <https://www.cambridge.org/core/journals/greece-and-rome/article/abs/public-documents-in-the-greek-states-archives-and-inscriptions-part-ii/3E1058F91EB-44D670318D3BE7A00E61E#> (dostop 5. 3. 2024).
- Ryantová, M. (2017). Training of archivists in the 21st Century: Some reflections. *Atlanti*, 27(2), 225–233.
- Smole, M. (1976). *Zgodovina arhivistike in Arhivske službe*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Thomassen, T. (1999). Archivist between knowledge and power. On the independence and autonomy of archival science and the archival profession. *Arhivski Vjesnik*, 42, 149–167.
- Thomas, R. (2016). Archives, roman. Oxford Research Encyclopedia of Classics. Pridobljeno na <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.7343> (dostop 6. 3. 2024).
- Vilfan, S., in Žontar, J. (1973). *Arhivistika*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Visočnik, J. (2019). Arhivarji v Petovionih. V M. Šteiner (ur.), *Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj: 6*, (str. 15-29). Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož.
- Žontar, J. (1984). *Arhivistika*. Ljubljana: Dopolna delavska univerza Univerzum.

Summary

The article titled „Was Archival Science an Auxiliary Historical Science - Overview of the Ancient History of Archive Development“ explores the evolution and classification of archival science. Historically, it was considered an auxiliary discipline supporting historiography. The paper argues against this notion, asserting that archival science should be recognized as an independent and multi-disciplinary field.

The study reviews ancient archives, examining whether their primary purpose was to support historical research or serve other societal needs. Findings show that early archives were not established with a historical agenda; instead, they functioned to support state administration, legal systems, and international diplomacy. The first archives preserved documents of legal and administrative significance, such as contracts, decrees, and evidence for judicial use, often accessible to the public.

The development of archival practices dates back to prehistory, where evidence of symbol use indicates an early desire to transmit information across generations. In Mesopotamia, evidence of organized storage practices emerged, with thousands of clay tablets documenting taxes, agriculture, and royal decrees. Ancient Egypt's administrative system relied on documents stored in places like temples, though no formal archive buildings have been discovered.

In Ancient Greece, archives played a significant role in administrative and legal functions. The term „archeion“ referred to state archive locations, such as in Athens, where records included public and private documents. Public access varied, reflecting the level of democracy in city-states. Greek archivists acted as notaries, ensuring documents' authenticity, which contrasts with the closed archives of Persia.

The Roman Republic saw archives as integral to state infrastructure. Initially housed within religious and financial centers, the destruction of archives due to fire led to the construction of dedicated facilities like the Tabularium. In Imperial Rome, the archives transitioned from a public record-keeping function to supporting the emperor's administration. The differentiation between administrative archives and imperial records became more pronounced, reflecting changes in governance.

Overall, the article concludes that archival science has evolved from practical functions in administration and law, distinct from historiography. While historical records benefit from archives, their primary function was administrative rather than historical. This distinction supports the view of archival science as a standalone discipline, crucial to preserving human knowledge and societal development.

Typology: 1.04 Professional Article